

Вікторія Чернописька
кандидат історичних наук,
асистент кафедри
цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”
Vika_Ch07@ukr.net

ОНТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ПРАВОВОГО ПРОГРЕСУ ЯК ФОРМИ СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ

<http://doi.org/10.23939/law2020.26.127>

© Чернописька В., 2020

Розглянуто основні філософсько-правові підходи до онтологічного розуміння правового прогресу як форми суспільного прогресу. Правовий прогрес розглянуто у двох аспектах: глобальному (широкому) та конкретному (вузькому). Глобальний підхід пов'язаний із розвитком людства загалом, його правосвідомості, правової культури. Вузький підхід передбачає вивчення прогресу конкретного етапу розвитку людства (здебільшого сучасного). З'ясовано, що у правовій доктрині існує низка концептуальних підходів щодо проблематики правового прогресу, зумовлених типологією праворозуміння, дефініцією його поняття, визначальними філософсько-правовими ознаками, закономірностями його зв'язку із процесами глобалізації, альтеглобалізму, його співвідношенням із принципом верховенства права, відображенням у міжнародно-правовій діяльності всесвітніх організацій, розумінням правової реальності загалом.

Ключові слова: право; суспільний прогрес; правовий прогрес; соціальний феномен; модернізація суспільства; правові цінності; правова дійсність; прогрес; регрес.

Постановка проблеми. Правовий прогрес як динамічна характеристика правової системи, її формування, функціонування та розвитку є обов'язковою умовою формування в Україні правової держави та забезпечення принципу верховенства права. Правовий прогрес є результатом належної реалізації суспільно-правової реформи в країні, утвердження принципу верховенства права в усіх сферах суспільного буття, забезпечення прав людини й основоположних свобод.

Правовий прогрес як правове явище належить до тих проблем сучасної правової науки, які виглядають, на перший погляд, зрозумілими та прозорими. Втім за більш ґрунтовного аналізу виявляється, що ця проблематика не лише недостатньо вивчена як у теорії права, так і в галузевих юридичних науках, а й малодосліджена в аспекті впливу правового прогресу на правову систему, що втілюється у правову матерію та правову дійсність.

Аналіз дослідження проблеми. Ідея прогресу як соціального феномену має тривалу історію наукового осмислення й розкривалася у поглядах П. Алексєєва, Р. Арона, Д. Белла, М. Вебера, Г. Гегеля, Дж. Гелбрейта, Ж. Еллюля, О. Конта, Ж. Кондорсе, Г. Маркузе, Р. Оуена, Ж. Ж. Руссо, А. Сен-Симона, В. Скорець, П. Сорокіна, А. Р. Ж. Тюрго, Н. Федорук, Ш. Фур'є, О. Шпенглера та ін. Проблематика правового прогресу досліджувалася у працях В. Бабаєва, О. Бандурки, А. Барсукова, В. Босенко, А. Воронцової, О. Гришук, С. Захарцева, М. Костицького, С. Максимова, А. Малько, К. Ніколіної, І. Патерило, В. Сальникова, С. Сафронової, А. Семітко, К. Старостенко, Д. Сторожук та інших.

Метою статті – окреслити основні філософсько-правові підходи до онтологічного розуміння правового прогресу як форми суспільного прогресу.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи правовий прогрес як одну з форм суспільного прогресу, необхідно окреслити концептуальні підходи до дефініції останнього. Будь-яка концепція розвитку суспільства, держави торкається проблеми суспільного прогресу, відображаючи потреби та інтереси певних рушійних сил, їх бачення шляхів модернізації суспільства. Феномен суспільного прогресу знаходить характерологічне відображення у свідомості кожного народу та реалізується в його соціальній дійсності.

Проблема суспільного прогресу посідає важливе місце в сучасному науковому дискурсі, хоча кризові явища у різних суспільних сферах провокують певне скептичне ставлення до цього феномену. На думку О. Костенко, формується дилема: “те, що сьогодні відбувається у світі ... це свідчення прогресу чи регресу сучасної цивілізації? Дедалі важче відрізнити добро і зло, істину і брехню, справедливість і несправедливість, героїзм і злочин, підприємництво і псевдопідприємництво, моральність і аморальність” [1, с. 34].

Втім, опротестовування ідеї соціального прогресу негативно впливає на процес суспільного розвитку кожного суспільства, позаяк позбавляє будь-яких орієнтирів його поступу. Як слушно зауважує Н. Федорук, нині чимало науковців заперечують ідею прогресу, проте якщо не визнавати його наявності, то втрачається зміст таких проблем, як світоглядні орієнтири суспільного розвитку, соціальні взаємовідносини і т.п. [2, с. 1].

Прогрес (від лат. *progressus* – рух уперед, розвиток) – це якісні характеристики соціального процесу, які виходять з того, що внаслідок розвитку (змін, мутацій, інновацій тощо) соціальний об’єкт переходить від нижчих форм до вищих, більш досконалих (висхідний рух) [3, с. 524–525]. Ідея прогресу формувалася протягом тривалого часу, вже напочатку розвитку людської цивілізації окреслилося два напрямки щодо його тлумачення: сциєнтистське, констатуюче, описове; друге – аксіологічне, ціннісне. У першому констатація розумового прогресу пізніше була констатацією прогресу в органічній природі, економіці, технічних пристроях і т. п. [4, с. 235].

У середині XVIII ст. французький філософ, економіст А. Р. Ж. Тюрго характеризуючи у своїх працях прогреси в економіці, політичних структурах, науці та духовній сфері, інтегрував ці два напрямки. Разом з тим, він визначив три етапи культурного прогресу: релігійну, спекулятивну та наукову [5, с. 64]. Пізніше, ця ідея була розвинута основником позитивізму О. Контом у “Законі трьох стадій”. Підтримав концепцію прогресу, запропоновану А. Р. Ж. Тюрго, й французький просвітник Ж.-А. Кондорсе. Мислителі розуміли суспільний прогрес як прямолінійний, поступальний, безперервний рух, основою якого є розвиток людського розуму, освіти і науки [6, с. 125].

Утопісти (А. Сен-Симон, Р. Оуен, Ш. Фур’є) вперше акцентували на тому, що сучасна їм форма суспільного устрою є нетривала, її неодмінно замінить більш прогресивне суспільство (в якому не буде приватної власності, експлуатації та лих), позаяк суспільний прогрес здатний вирішити основні проблеми, що торкаються долі людства: питання морального, духовного та матеріального порядку [2, с. 10].

Виразники концепції соціальних змін та еволюції (М. Вебер, Т. Парсонс) відмовившись від ідеї прогресу та регресу апелювали до поняття еволюції соціальних систем, що дозволяє фіксувати зміни, які відбуваються в них, утім ігнорує напрямок цих змін [6, с. 125].

Ідеологи теорій “індустріального суспільства” (Р. Арон, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, У. Ростоу) шукали модусів, які покликані забезпечити моральну й матеріальну “безконфліктність”, “стабільність” та “реалізацію творчих можливостей”. Прихильники такого прогресизму, аналізуючи реальні тенденції та соціальну роль науково-технічного прогресу, обґрунтовують провідну роль науки в сучасному розвитку суспільства. Разом з тим зауважують, що процеси соціальних змін не відбуваються злагоджено та рівномірно, передусім, тому, що “техно-економічна структура”, політика та культура мають розбіжні автономні логіки розвитку [7, с. 187].

Циклічним концепціям розвитку (П. Сорокіна, А. Тойнбі, О. Шпенглера) характерологічне відкрите або ж завуальоване заперечення наукового пізнання і разом з тим у них є певна спроба оперувати науковими відомостями, акцентування на тлумаченні, осмисленні. Зрештою, методи й засоби осмислення програють науковим методам пізнання. Циклічні концепції розвитку акцентуючи на духовних, внутрішніх силах людини, здебільшого ігнорують реальні проблеми матеріального життя, себто звужують її діяльність до духотворчості [6, с. 126].

Концепції песимістичного характеру (Ж. Еллюля, Г. Маркузе, Ж. Ж. Руссо) відображають низку протиріч соціального прогресу. Так Ж. Ж. Руссо стверджує, що прогрес є суперечливий в тому аспекті, що руйнує гармонійність й цілісність людської особистості, примітивізує людину в людину-функцію [4, с. 236]. Вихід з цієї кризи вони вбачають у поверненні релігійних цінностей (Ж. Еллюль) або ж цінностей примітивного суспільства (Г. Маркузе) [2, с. 11].

Отже, в Новий час на противагу уявленням про неминучий та швидкий “кінець світу” була запропонована теорія соціального прогресу – оптимістична перспектива розвитку людства. Наявність діаметрально протилежних підходів щодо теоретичного вирішення проблеми суспільного прогресу, характерних представникам певної наукової школи, обумовлена низкою чинників: розумінням ними попередньої історії, баченням майбутнього, відношенням до існуючого суспільства, приналежністю до різних соціальних груп, табору сил прогресу чи протилежного йому – реакційних, консервативних сил.

У XIX ст. концепція прогресу знову ж розвивалися в основному у двох напрямках: сциєнтистському – вільному від ідеалів, цінностей, “суб’єктивізму”; в контексті іншого філософствувала теорія цінностей. Один із найвизначніших представників неокантіанства Г. Ріккерт наполягав на ціннісному характері прогресу, відхиляючи будь-яку можливість прогресу в природі. Він акцентував на тому, що поняття прогресу має ціннісний характер, тоді як еволюція пропонує індіферентні до цінності зміни [8, с. 502].

Поняття прогресу значно активізувалося в науковому дискурсі XX ст., зокрема соціології, історії, філософії. Новим аспектом аналізу соціального прогресу стала специфіка його відображення у різних цивілізаційних системах. Цивілізаційна та національна особливість розвитку наукових уявлень про соціальний прогрес пов’язана із історичною пам’яттю народу, що накладає глибокий відбиток на його свідомість. Відмінності в поглядах на суспільний прогрес у мислителів Заходу та пострадянського простору, за оцінкою фахівців, простежується в наступних особливостях: розвивалися світські, релігійні та напіврелігійні концепції, прогрес аналізувався з формаційних і цивілізаційних позицій; відношення до прогресу формувалося на основі розуміння його як певної цілісності, так і дискретно (зводився до окремих суспільних сфер); виокремлювалися апологетичні (оптимістичні) та деградаційні (скептичні) погляди на прогрес; суспільний прогрес тлумачився як результат діяльності визначних особистостей, певних еліт, суспільних груп; на основі інституціонального підходу відводилася особлива роль певним інститутам (державі, церкві, культурі, науці); прогрес зводився до абсолютної свободи громадян бездержавного суспільства; пропонувалися різноманітні індустріальні, постіндустріальні, технократичні концепції прогресу; суспільний прогрес пов’язується зі зростаючою стратифікацією соціуму, певним нівелюванням його внутрішніх структур; за холістського підходу ставить суспільний прогрес залежить від зовнішніх сил: космосу, природи (російські космісти та сучасні альтернативісти) [9, с.78–79].

На нашу думку, слід застосовувати комплексний критерій прогресу. Фактично кожна сфера суспільства вимагає свого специфічного критерію, і лише в своїй сукупності ці критерії спосібні найбільш повно охарактеризувати ступінь суспільної прогресивності. Разом з тим, ефективний розвиток кожної країни потребує пошуку власних модусів суспільного прогресу. Приміром, формування китайськими мислителями власної моделі суспільного прогресу сприяло успішній модернізації Китаю (наприкінці XX – початку XXI ст.), включенню його до світового економічного життя, яке забезпечило динамічне підвищення життєвого рівня китайського народу. Оперативна реалізація концепції “чотирьох модернізацій” (сільського господарства, промисловості, науки і

техніки, військової сфери) дозволяє нині Китаю упевнено рухатися вперед. Звісно, це результат правильно обраного соціального ідеалу та успішної реалізації в практичній площині концепції суспільного прогресу [12, с. 6–9].

У наукових розвідках суспільний прогрес та соціальний прогрес досить часто аналізуються як синонімічні, втім вони не є тотожними, як і пов'язані з ними відносини. Соціальні відносини є лише частиною суспільних відносин. Суспільний прогрес передбачає прогресивні (передові, ідейні) зміни як у соціальній сфері (відносини між соціальними групами, внутрішньогрупові зміни тощо), так і поза межами: ідеологічні, виробничі, зовнішньополітичні та інші. Суспільний прогрес виявляється у різних формах й безпосередньо стосується соціального організму країни. Існують такі форми суспільного прогресу: соціальний прогрес, економічний прогрес, соціально-економічний прогрес, технічний прогрес, науковий прогрес, науково-технічний прогрес, політичний прогрес, правовий прогрес, національний прогрес, культурний прогрес, моральний прогрес [6, с. 129].

У юриспруденції суспільний прогрес дефінітується як “висхідний розвиток людства від нижчих ступенів своєї духовної, правової, політичної та соціально-економічної організації до вищих; якісне оновлення форм суспільного буття та відносин в соціумі; поступальну зміну загальноцивілізаційних й формаційних етапів розвитку суспільства” [9, с. 76]. Отже, прогресивний розвиток характеризується постійними якісними змінами, удосконаленням, трансформацією.

У філософії права теоретична складність пізнання правового прогресу проявляється вже у процесі визначення сфери його існування, позаяк категорія “правового” є однією з найбільш складних й неоднозначних. Це обумовлено особливостями розвитку посткласичної парадигми юриспруденції: відмовою від моністичної інтерпретації права та утвердженням методологічного плюралізму в підходах щодо праворозуміння. Вчений К. Старостенко відзначає, що саме дослідження правового прогресу на основі принципів плюралізму дозволяє не лише осмислити розвиток права, але і є “єдиною превентивною мірою, що має вагоме смислове та функціональне навантаження в сучасних модернізаційних процесах, сприяє виробленню антикризових заходів щодо відновлення повноцінного функціонування економіки та розробки фундаментальної стратегії правового розвитку” [11, с. 172].

“Правове” в контексті дослідження правового прогресу характеризується найвищим ступенем узагальненості та позначає всю правову реальність як одність об'єктивних й суб'єктивних аспектів буття права.

Антитетичною категорією до процесу є регрес, і саме ця суперечлива діалектична єдність й характеризує динамічні зміни будь-якого явища чи системи, зокрема і права. Втім, як зауважує І. Оборотов, і прогрес, і регрес – це завше процеси односпрямованих, неповоротних в часі змін, які входять у більш широке поняття розвитку й виступають як його оціночні (суб'єктивні) характеристики [12, с. 6]. Звідси, аналізуючи процес розвитку права ми не можемо говорити про позитивні чи негативні зміни, позаяк це буде суб'єктивна оцінка. На думку К. Николини, одним зі шляхів вирішення розв'язання питання суб'єктивної перцепції результатів правових трансформацій є визначення правового прогресу в двох аспектах: як процес розвитку права і правових явищ у напрямі удосконалення; як результат, що відображає якісні зміни правового життя [13, с. 216].

Правовий прогрес можна розглядати у двох аспектах: глобальному (широкому) та конкретному (вузькому). Глобальний підхід пов'язаний із розвитком людства в цілому, його правосвідомості, правової культури. Вузький підхід передбачає вивчення прогресу конкретного етапу розвитку людства (здебільшого сучасного) [14, с. 115].

Нині у правовій доктрині існує низка концептуальних підходів щодо проблематики правового прогресу, зумовлених типологією праворозуміння, дефініцією його поняття, визначальними філософсько-правовими ознаками, закономірностями його зв'язку із процесами глобалізації, альтерглобалізму, його співвідношенням із принципом верховенства права, відображенням у міжнародно-правовій діяльності всесвітніх організацій, розумінням правової реальності загалом тощо.

Залежно від визнання або заперечення об'єктивного існування прогресу розрізнять два наукових підходи: перший – прогрес існує незалежно від людської свідомості; другий означає, що це лише суб'єктивна думка людини, яка оцінює певні суспільні зміни. Приміром, П. Сорокін зауважує: “теорія прогресу, що добре, а що погано ... може виражати лише суб'єктивні погляди їх авторів й нічого більше” [15, с. 192].

Неоднозначно оцінює значимість правового прогресу А. Воронцова зауважуючи, що, з одного боку, є досягненням нових можливостей для вирішення проблем, з іншого – прогрес супроводжується виокремленням частини соціуму, яка неспосібна перейти до нового способу життя. Окрім того, на думку авторки, зростання можливостей передбачає певні втрати (відмову від наявних правових чи соціальних норм), й при цьому баланс досягнень та втрат передбачити неможливо [16, с. 14]. Джерелом належних трансформацій є зміни суспільних потреб та інтересів, засобом закріплення та захисту яких виступає право. Відтак, відмова від частини існуючих правових й соціальних норм є цілком виправданою а навіть необхідною, позаяк утрачаються лише ті, які не є корисними та ефективними.

На думку вченого Ю. Баскукова помилковим є твердження щодо визнання правового прогресу як суб'єктивного процесу, позаяк йому характерні також й ознаки об'єктивності. Складність дослідження означеної категорії полягає в тому, що суспільство є як об'єктом, так і суб'єктом прогресу. Правове життя виступає водночас і об'єктивною, і суб'єктивною реальністю. Перша окреслена правовими явищами, друга – перспективою людини змінювати, удосконалювати об'єктивну дійсність. Правовий прогрес об'єктивний, оскільки є відображенням матеріального світу, виступає його частиною. Саме ж право утворюється та розвивається об'єктивно, у результаті тих змін, яким підлягають суспільні відносини. Певні галузі та інститути права втрачають свою актуальність, позаяк застарівають регульовані ними відносини. І, насупроти, поява нової сфери суспільних відносин чи посилення їх значимості в соціумі доконечно обумовлює створення нових структурних елементів системи права (приміром, екологічне право відокремилася із земельного права в самостійну галузь) [17, с. 48].

Втім, об'єктивна природа правового прогресу не означає, що він не може зазнавати зовнішнього впливу чи втручання у його процес. Держава в особі законодавця може вносити в нього відповідні уточнення, корективи, зміни (на нормативному рівні закріплювати цілі, які окликаються з критеріями правового прогресу; створювати належні механізми для їх реалізації; сприяти досягненню прогресивного результату тощо). Проте, цей вплив здійснюється у певних межах, що є результатом об'єктивної ознаки правового прогресу. Приміром, держава не може на власний розсуд ввести режим загального дотримання законності всіма громадянами чи зобов'язати будь-яким реалізовувати інтереси особистості [18, с. 44]. Отже, суб'єктивний чинник правового прогресу є невід'ємним від об'єктивної основи. Простежується суперечлива діалектична єдність – об'єктивного й суб'єктивного, окрім того, уявлення про позитивне та негативне існують й у свідомості людини. Втім, коли думка більшості є тотожною (однаковою), вона претендує на визнання її об'єктивною.

Вчена К. Николина визначає правовий прогрес як цілеспрямований, незворотний, поступальний рух права з метою втілення ідеї права (ідеальної моделі) в правову реальність. Саме такий підхід дозволяє сприймати право як ціннісний орієнтир, що підлягає трансформації для адекватного відображення суспільних інтересів та запитів. Якщо ж прогрес у праві розглядати виключно як оціночну категорію, що має суб'єктивний характер, то постає загроза підвищення рівня правового нігілізму [13, с. 216].

Слушною є дефініція запропонована Д. Сторожук, що правовий прогрес є процесом правового розвитку суспільства та його складових, що характеризується висхідною спрямованістю

та орієнтацією на правові цінності. Дослідником розглядається правовий прогрес як висхідний процес правового розвитку суспільства, що містить об'єктивну та суб'єктивну складові, й характеризується ознаками динамічності, цілеспрямованості, поступальності (еволюційний характер), послідовності, прогнозованості зміни, удосконалення права з метою досягнення правового ідеалу у вигляді забезпечення та дотримання: правових цінностей людини (суспільства), високого рівня прав і свобод людини, гуманізації права, взаємодії права і норм моралі, результатом чого є підвищення рівня правової культури суспільства та ефективності правового регулювання суспільних відносин [19, с. 11].

Отже, правовий прогрес є явищем, яке характеризується самовизначенням, саморозвитком і не може бути кероване імперативно. Лише ті зміни правової реальності, які сприймаються, а отже, легітимуються конкретним суспільством, можуть визначатись як прогресивні. З позиції цивілізаційного підходу до розвитку соціуму це означає, що правовий прогрес є нелінійним процесом і передбачає альтернативні шляхи розвитку для кожної цивілізації, це підтверджує паралельне існування у сучасних умовах суспільств із різним рівнем розвитку правових систем [13, с. 216].

Висновки. Отже, комплексне та всебічне дослідження дефініції правового прогресу дозволяє висновувати, що сьогодні під ним розуміють суб'єктивну оцінку розвитку права; цілеспрямований, поступальний лінійний рух права з метою втілення ідей права в правову реальність; об'єктивний процес розвитку права, легітимований конкретним суспільством; ціннісний орієнтир (ідеал); максимальне втілення основоположних принципів права; процес розвитку правової системи, удосконалення правового життя суспільства; збільшення обсягу прав і свобод людини, підвищення рівня їхнього соціального захисту; розвиток правової культури; відповідність явищ і процесів законам соціальної природи тощо.

Прогнозуючи можливі напрямки подальшого дослідження категорії “правовий прогрес”, актуальним, на нашу думку, є аналіз його співвідношення з мораллю, правовими традиціями. Окрім цього, застосовуючи системно-структурний підхід, можна охарактеризувати позитивні якісні зміни в межах окремих структурних елементів правової реальності, що дозволить визначити стратегічні напрями правової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко О. Вперед – до природи: апологія натуралізму. *Світогляд*. 2009. № 5 (19). С. 34–37.
2. Федорук Н. М. Мораль та суспільний прогрес: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Харків, 2005. 20 с.
3. Філософський словник. За ред. В. І. Шинкарука. 3 вид., перероб. і доп. Київ: АБРИС, 2002. 742 с.
4. Алексеев П. В. Социальная философия: учебное пособие. Москва: ООО “ТК Велби”, 2003. 256 с.
5. Тюрго А. Р. Ж. Избранные философские произведения. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1937. URL: <http://istmat.info/files/uploads/29715/turgot.pdf>
6. Скворець В. О. Соціальний прогрес як суспільствознавча проблема. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2011. № 47. С. 123–133.
7. Левицький В. Дискурс про індустріалізацію. *Людинознавчі студії. Серія: Філософія*. 2015. Вип. 32. С. 182–199.
8. Риккерт Г. Границы естественного образования понятий. СПб.: Наука, 1997. 532 с.
9. Мигولاتьев А. А. Общественный прогресс и регресс: философский аспект. *Социально-гуманитарные знания*. 2004. № 3. С. 76–90.
10. Сюй Цюаньяо Соціальний прогрес в контексті китайської філософії: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Харківський університет Повітряних Сил. Харків, 2005. 19 с.
11. Старостенко К. В. Правовой плюрализм как основа развития правового прогресса. *Среднерусский вестник общественных наук. Политика и право*. 2009. № 4. С. 169–172.
12. Оборотов І. Об'єктивний і суб'єктивний виміри правового розвитку. *Юридичний вісник*. 2011. № 3. С. 5–11.
13. Николина К. Правовий прогрес як форма правового життя. *Альманах права*. 2016. Вип. 7. С. 215–218.
14. Сторожук Д. Онтологія правового прогресу: філософсько-правовий вимір. *Право.иа*. 2017. № 3. С. 191–199.
15. Захарцев С. И., Сальников В. П. О правовом прогрессе

как философско-правовой проблеме. *Российский журнал правовых исследований*. 2015. № 2. С. 113–121. 16. Воронцова А. В. Правовой прогрес як індикатор розвитку правової системи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 14–16. 17. Барсуков А. Ю. Правовой прогрес как юридическая категория: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2004. 191 с. 18. Сорокин В. В. Концепция эволюционного развития правовой системы в переходный период: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Екатеринбург, 2003. 48 с. 19. Сторожук Д. Філософсько-правові засади правового прогресу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. 19 с.

REFERENCES

1. Kostenko O. *Vpered – do pryrody: apolohiia naturalizmu*. [Forward - to nature: an apology for naturalism.] Svitohliad. 2009. № 5 (19). P. 34–37. 2. Fedoruk N. M. *Moral ta suspilnyi prohres* [Morality and social progress: author. dis. ... cand. philos.]: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03. Kharkiv, 2005. 20 p. 3. *Filosofskiy slovnyk* [Philosophical dictionary]. Za red. V. I. Shynkaruka. 3 vyd., pererob. i dop. Kyiv: ABRYS, 2002. 742 p. 4. Alekseev P. V. *Sotsyalnaia fylosofiia* [Social philosophy]: uchebnoe posobyie. Moskva: OOO “TK Velby”, 2003. 256 p. 5. Tiurho A. R. Zh. *Yzbrannnye fylosofskiye proyzedenyia*. [Selected philosophical works] Moskva: Hosudarstvennoe sotsyalno-ekonomicheskoe yzdatelstvo, 1937. URL: <http://istmat.info/files/uploads/29715/turgot.pdf>. 6. Skvoretz V. O. *Sotsialnyi prohres yak suspilstvoznachna problema* [Social progress as a social science problem]. Humanitarnyi visnyk ZDIA. 2011. № 47. P. 123–133. 7. Levytskyi V. *Dyskurs pro industrializatsiiu. Liudynoznavchi studii*. [Discourse on industrialization. Anthropological studies.] Serii: Filosofiia. 2015. Vyp. 32. P. 182–199. 8. Rykkert H. *Hranytsy estestvennonauchnogo obrazovaniia poniatiu*. [The boundaries of scientific education concepts] SPb.: Nauka, 1997. 532 p. 9. Myholatev A. A. *Obshchestvennyi prohres y rehress: fylosofskyi aspekt* [Social progress and regress: a philosophical aspect.]. Sotsyalno-humanitarnye znaniia. 2004. № 3. P. 76–90. 10. *Siui Tsiuaniao Sotsialnyi prohres v konteksti kytaiskoi filosofii*: [Social progress in the context of Chinese philosophy] avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03. Kharkivskiy universytet Povitrianykh Syl. Kharkiv, 2005. 19 p. 11. Starostenko K. V. *Pravovoi pliuralizm kak osnova razvytiia pravovoho prohressa* [Legal pluralism as a basis for the development of legal progress]. Srednerusskiy vestnyk obshchestvennykh nauk. Polytyka y pravo. 2009. № 4. P. 169–172. 12. Oborotov I. *Obiektivnyi i subiektivnyi vymiry pravovoho rozvytku* [Objective and subjective dimensions of legal development.]. Yurydychnyi visnyk. 2011. № 3. P. 5–11. 13. Nykolyna K. *Pravovyi prohres yak forma pravovoho zhyttia* [Legal progress as a form of legal life]. Almanakh prava. 2016. Vyp. 7. P. 215–218. 14. Storozhuk D. *Ontolohiia pravovoho prohresu: fylosofsko-pravovyi vymir* [Ontology of legal progress: philosophical and legal dimension]. Pravo.ua. 2017. № 3. P. 191–199. 15. Zakhartsev S. Y., Salnykov V. P. *O pravovom prohresse kak fylosofsko-pravovoi probleme*. [On legal progress as a philosophical and legal problem] Rossyiskiy zhurnal pravovykh yssledovaniy. 2015. № 2. P. 113–121. 16. Vorontsova A. V. *Pravovyi prohres yak indyikator rozvytku pravovoi systemy*. [Legal progress as an indicator of the development of the legal system.] Porivnialno-analitychne pravo. 2014. № 3. P. 14–16. 17. Barsukov A. Iu. *Pravovoi prohres kak yurydycheskaia katehoriia*: [Legal progress as a legal category] dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. Saratov, 2004. 191 p. 18. Sorokyn V. V. *Kontseptsyia evoliutsyonnoho razvytiia pravovoi systemy v perekhodnyi peryod* [The concept of evolutionary development of the legal system in transition]: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk. Ekaterynburh, 2003. 48 p. 19. Storozhuk D. *Filosofsko-pravovi zasady pravovoho prohresu* [Philosophical and legal principles of legal progress]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Khmelnytskyi universytet upravlinnia ta prava imeni Leonida Yuzkova, 2019. 19 p.

Дата надходження: 30.04.2020 р.

ONTOLOGICAL DISCOURSE OF LEGAL PROGRESS AS FORMS OF SOCIAL PROGRESS

The main philosophical and legal approaches to the ontological understanding of legal progress as a form of social progress. Legal progress has been considered in two aspects: global (broad) and concrete (narrow). The global approach is connected with the development of humanity as a whole, its justice, its legal culture. A narrow approach involves studying the progress of a particular stage of human development (mostly modern). It is established that the legal doctrine has a number of conceptual approaches to the problems of legal progress, determined by the typology of legal thinking, definition of its concept, defining philosophical and legal features, patterns of its connection with the processes of globalization, alteglobalism, its correlation with the principle of law in international legal activity of world organizations, understanding of legal reality in general

Key words: law; social progress; legal progress; social phenomenon; modernization of society; legal values; legal reality; progress; regression.